

UNIVERSITAT
JAUME·I

Jornades de Foment de la Investigació

MALNOMS, UNA PART DE LA HISTÒRIA DEL MEU POBLE

Autor
Albert López i Monfort
Humanitats

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

2. SOBRE EL CONCEPTE

3. FUNCIONS I CARACTERÍSTIQUES FONAMENTALS DELS MALNOMS.

4. ESTUDI FORMAL

5. CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA

5.1. MALNOMS DESCRIPTIUS

5.1.1. Ocupació professional.

5.1.2. Altres dedicacions.

5.1.3. Fets de parla habitual.

5.1.4. Característiques físiques i psíquiques.

5.1.5. El caràcter.

5.1.6. La indumentària i altres complements.

5.1.7. Circumstàncies de naixença i parentiu.

5.2. MALNOMS PROCEDENTS DE TOPÒNIMS

5.2.1. Persones que van vindre d'altres poblacions.

5.2.2. Persones que vingueren d'altres llocs.

5.2.3 Renoms procedents de finques o altres propietats.

5.3. MALNOMS PROCEDENTS DE NOMS I COGNOMS

5.3.1. De noms.

5.3.2. De cognoms.

5.4. MALNOMS QUE IDENTIFIQUEN LES PERSONES AMB VEGETALS O ANIMALS.

5.4.1. Comparacions amb plantes i vegetals

5.4.2. Comparacions amb animals.

5.5. MALNOMS ONOMATOPEICS

5.5.1. D'animals.

5.6. MALNOMS DERIVATS D'OBJECTES INANIMATS

5.6.1. Instruments musicals.

5.6.2. Varis.

6. MALNOMS DE SIGNIFICAT DESCONEGUT

7. CURIOSITATS

8. CONCLUSIONS.

9. COL·LABORACIONS

1. INTRODUCCIÓ

Els malnoms, formen part de la història del poble. “Llesquetes”, “El Cabo”, “Aurelieta la Rejolera”, “Quixal”, ... en són els protagonistes. Aquest treball és una petita contribució a un dels aspectes més interessants de la vida d'un poble, la forma d'anomenar-se del seus membres. Les Alqueries és un poble menut de la Plana Baixa on tothom es coneix. 250 malnoms fan el nostre corpus, recopilat gràcies a la col·laboració d'algunes persones del poble, joves i majors, testimonis vius. Certament aquells que més alegrement ho feien eren els que no tenien un malnom que els *avergonyira*. Ha estat una tasca difícil, i és que la gent del poble no tenia molt clar si *estava bé* parlar d'aquestes coses. Els uns parlen dels altres utilitzant els malnoms, però pensaven que no era correcte utilitzar-ho com a material d'estudi. Contínuament ens avisaven del perill d'enfrontament amb les persones que aparegueren al nostre treball. Ens aconsellaven de posar-ne uns i no d'altres, estaven temorosos. Els malnoms formen part d'aquest poble i sembla que volen guardar els seus secrets amb recel. El malnom és conegut, fins i tot, per l'interessat. No sabem si tots, ja que hi ha certs malnoms que podrien ocasionar cert malestar. Manuel Sanchis Guarnier ens diu: “*Hem de reconèixer que la solidaritat entre els conciutadans no sols es manifesta per l'entusiasme col·lectiu, sinó també, molt sovint i molt explícitament, per l'odi comú*”. Malgrat algunes negatives van poder començar a treballar.

2. SOBRE EL CONCEPTE

Segons Enric Moreu-Rey la definició i límit del material que ara estudiem ha estat sempre un obstacle per als lexicòlegs. Els erudits han fet definicions confoses i inexactes. Tampoc ha estat de molt d'ajut l'aportació pel *Diccionari General* de Pompeu Fabra:

- **Motiu.** *m.* Malnom.

La Gran Enciclopèdia Catalana calca quasi literalment aquesta definició. La qual trobem també al *Diccionari Català-Valencià-Balear* de Francesc de B. Moll:

- **Malnom.** *m.* Nom que es posa a algú, prenent-lo d'algun seu defecte, vici, qualitat, etc.; cast. *mote*, *apodo*. *Te diuen la Guilla de malnom*. Massó Croq.45.
- **Motiu.** *m.* Malnom. *Só dona de bé; no em posi motius despreciadors*. Vilanova obres, XI, 196.

En *Els Llinatges catalans*, F. De B. Moll apunta que al costat del nom oficial apareix un segon nom més familiar aplicat per motius sentimentals que és el *malnom* o *sobrenom*.

Una altra definició clau a l'hora de fer un estudi sobre els malnoms és la d'hipocorístic. El *Diccionari General* de Pompeu Fabra fa la següent definició:

- **Hipocorístic -a.** *adj. i m.* Dit de les formes diminutives, abreujades, infantívoles, etc. Usades per a expressar afecte, simpatia, familiaritat (*p.ex.: fillet, teta, Xesc*).

La Gran Enciclopèdia Catalana fa una definició més reduïda:

- **Hipocorístic -a.** *adj ling.* Dit de la forma de derivació que comunica a un terme el valor d'expressió de l'afecte o la simpatia.

Segon Enric Moreu-Rey, hauríem d'apuntar també a aquestes definicions, que en alguns casos l'hipocorístic es forma per la llei del menor esforç que incita a abreujar paraules llargues sempre que no implique una manca d'informació.

3. FUNCIONS I CARACTERÍSTIQUES FONAMENTALS DELS MALNOMS

En aquest estudi el que ens interessa és com una comunitat anomena els seus membres amb un segon nom que no és l'oficial. El veïnat no es coneix pel nom i cognoms, a vegades ni tan sols pel nom. El nom "oficial", si és conegut, apareix junt al renom (Pepe el Blanco, Salva el del Pou, Pilar la Regenta, Pasqual el Tigre, Carme la Botilloseta, etc.). Si per alguna raó, relacions de compra-venda, parentiu, etc, es coneix el cognom no mai s'utilitza per anomenar els individus, a no ser que la col·lectivitat l'adopti com a malnom per ser un cognom que consideren peculiar (els Arrufats, la Manzana, etc.).

Una de les funcions, doncs, del malnom és substituir el nom i cognoms i diferenciar. Però no sempre és així, en nombroses ocasions els malnoms apareixen per alliberar certa agressivitat que genera en els individus un fet puntual (Tubescape, Atobó, El tio Pesseta Roja...). Aquesta n'és una característica, són signes, com explica Enric Moreau-Rey, motivats, un conjunt obert que manca d'estabilitat. Hem de tenir present que els malnoms tenen una existència oral que provoca variacions i oscil·lacions semàntiques. La interpretació d'un malnom pot ser moltes vegades difícil. Ens trobem amb un malnom com la Mirona, immediatament construïm una hipòtesi, possiblement pertany al grup dels descriptius psíquics. Quan comprovem la hipòtesi ens adonem que no es pot ratificar, res més lluny de la nostra primera apreciació, deriva del cognom Miró, del qual s'ha fet una feminització.

Altra característica és la transmissió del malnom de pares a fills malgrat que ja no es donen les característiques o circumstàncies que van fer que s'aplicara als avantpassats. Les sordetes, no ho són, un avantpassat sí tenia aquesta deficiència auditiva.

Si per algun fet puntual o alguna característica rellevant alguna persona que ja té un malnom es mereix un altre seguirà conservant el que ja tenia (Blanco la Silveria, el Negre Nadal, etc.). L'herència fa que molts malnoms que són d'origen masculí es feminitzen (Nadal, la Nadala, el Petilo, les Petiles...).

Dintre d'aquest conjunt de malnoms podem definir dos subconjunts: un de malnoms individuals i un de malnoms col·lectius o noms de casa. Aquests subconjunts participen d'elements comuns. Molt malnoms individuals esdevenen noms de casa i a l'inrevés, i pot utilitzar-se l'un o l'altre segons les circumstàncies. " Perigalla" pot aplicar-se tant a la família, a la casa, com als membres de la família individualment (Rosa la Perigalla, el tio Perigalla, etc.).

4. ESTUDI FORMAL

1. ELS INTRODUCTORS

Els introductors són els articles EL i LA, però no sempre. Desconeixem per què uns en porten i d'altres no. Com ja hem dit els malnoms individuals són normalment noms de casa també. Quan s'utilitza com a nom de casa l'introducció és CA + ARTICLE

2. CANVIS MORFOLÒGICS

- a) Sembla que hi ha hagut una elisió de "el fill de", "marit de", possiblement per economia lingüística: Paco l'Alcalde (era el fill de l'Alcalde), Paco la Barbera, Blanco la Silveria, Pedro de la Polida etc.
- b) L'existència en una mateixa casa d'homes i dones i de més d'una persona implica que els malnoms adopten canvis morfològics com:

1. Feminització: Bordetes (de Bord), Cassimires (de Cassimir), la Coloma (de Colom), la Coixo-piua, la Garbanza (del Garbanzo), les Merítes (d'Emérito), la Nadala (de Nadal), la Pereta (filla de Pere), la Perica (filla de Perico), ...
 2. Masculinització: el Sopo (del malnom la Sopa), el Tomaco, Verano (de Pilar la Verana)...
 3. Formació del plural: les Camiles, els Cantons...
- c) Pel que fa a la forma del malnoms derivats de noms i cognoms trobem:
1. Noms compostos: Ximo-Lluïsa, el Negre Nadal, Pasqual de Colàs, Ramonet de Vinyes.
 2. Transformacions fonètiques:
 - a) Supressió de fonemes: Fraisco el pescater
 - b) Abreujaments per afèresi sobre un nom més o menys castellanitzat: Colàs (Nicolàs), Colasa (Nicolasa), Gilda (Hermenegilda), Gostino (Agustino), Nelo, Quico, Merítos (d'Emérito fa Mérito i després hi ha un desplaçament de l'accent resultant Merítos), el Parris, Poldo (Leopoldo)
 - c) Allargament, hipocòrístics: Bordetes, Borrasetes, Capelleta, Gasparet, la Pereta.
 - d) Addicions de sons, normalment la -s del plural: Arrufats, Bernardos, Borillos, els Nelos, Cassimiros, Cassimires, Cirilos, Lliberatos.

Cal assenyalar que molts dels malnoms són castellanismes o formes més o menys castellanitzades, cosa que dóna testimoni de la realitat socio-cultural, malauradament. Hem transcrit les paraules amb fidelitat malgrat que hem intentat normativitzar-les.

5. CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA

5.1. MALNOMS DESCRIPTIUS

5.1.1. Ocupació professional

Els renoms que hem recopilat que fan referència a l'ocupació professional no en són molts. No ens resultarà estrany si tenim en compte que Les Alqueries és un poble agrícola. Els malnoms que hem pogut recopilar en aquest apartat fan referència a oficis que no eren els habituals, oficis als quals només es dedicava una persona concreta. Hem classificat també com a ocupació professional els renoms que tenen el seu origen en funcions i càrrecs.

1. Oficis: Barbera (Paco la Barbera), Quico la Barrera (guardabarrera), el Bassero, Bordaora (Regina la Bordaora), Borreguero, el Botiguer, el Bouet, Bouetera (criador de toros), el Cabo, la Cabrera, Civil, el Coheter, Ferrer (Paco el Ferrer), els Ferrers, Fideuer, Filets, Fuster (Pedro el Fuster), les Herreres, el Llumero (Carreguí el Llumero), Matalaper, Melero, Mestre (Don Antonio el Mestre), Mestra (Maruja la Mestra), Obrer (Blai de l'Obrer), Olier (Ramon de l'Olier), el Patró, la Peixatera, el Pescater (Fraisco el Pescater), el Platero, el Pouero (feia pous), la Rejolera, (Aurelieta la Rejolera), Sabater, el Ventero.
2. Activitats relacionades amb la religió: l'Escolà, la Resaora (Juan el de la Resaora) (resava als enterraments), la Monja.
3. Institucionals, administració, exèrcit: Alcalde (Paco l'Alcalde), Alguacil (Batiste l'Alguacil), Melisiano.
4. Els Diminutius: el Pintoret, Cabet (els fills del Cabo)

5. Pel nom de l'objecte: Ricardo les Cebes, indicat per metonímia. La fórmula emprada és NOM + OBJECTE, no utilitzen la proposició DE.

5.1.2. Altres dedicacions

1. Manies: Pixa-Armaris (costum de pixar els armaris quan s'enfada)
2. Política: El tio Pessseta Roja (després de la Guerra Civil pagava amb pessetes de la República), Crema-banderes (cremà als afores del poble totes les senyeres que hi havia penjades a les festes que no tenien la franja blava).

5.1.3. Fets de parla habitual.

1. Interjecció de suport i castellanès: El tio Supongam, El tio Vaya-Vaya.
2. Interjeccions imprecatives, blasfems: Cagaosties.

5.1.4. Característiques físiques i psíquiques

1. Dimensions i forma del cos: L'Ample, Manolo el Seco.
2. El color de la pell, el cabell, el pèl: Blanco la Silveria, la Gitaneta, Pepe el Blanco, les Morenes, la Pelo Largo, Roig de Camilo, Roig de Colet, Roig del Palmero, el Rutllo, el Rutllet, el tio Barba.
3. Les parts del cos: Manolo el Cabut, l'Orellut, el Pixorro, Pantxotin, Ull de Sapo, Santi Rata (tenia les dents grans), Cara haca.
4. Deficiències físiques, manques i altres característiques: Coixo-piu, el Curret, Jaume Gepa, Gostino el Baba, el Mut de Villalba, la Sordeta, Carme la Botilloseta, Tort de Llesquetes, el Surdo.
5. Bellesa: la Bona, les Guapes.
6. Comparacions amb personatges o persones conegudes per la col·lectivitat: Cànon, Urtain, Pepe Carpanta, Negus d'Abissínia, Don Octavio. L'origen del malnom Don Octavio és el següent: Octavio era el metge del poble, i tenia el bon costum de donar la roba usada a Càritas. Un veí del poble anava a per roba a Càritas i per casualitat agafava la roba que el metge havia portat. Després se la ficava i com, a més a més ,els dos duien bigoti el van anomenar Don Octavio.

5.1.5. El caràcter

1. La vanitat: l'Atrevit (perquè es casà amb una xica rica), Calaix (al·lusió a la riquesa), la Millonaria, la Senyoreta del Molí Font.
2. Presumits. La Fatxada, la Modesta, la Polida.
3. Avars: l'Aranya (conten d'ell que quan anava a l'hort sempre portava pa i xoriç per esmorzar i que era tan avar que anava tallant pa i en arribar al xoriç l'apartava i continuava menjant pa i així sempre tenia xoriç. Quan acabava tenia el mateix xoriç que al principi i el duia una altra vegada a l'endemà).
4. Els ineptes: Ramonet el Sabudet (irònic), Carabassots, el Burret, Panarra, Matapà.
5. El mal geni: els Guitos, Pasqual el Tigre, Negus d'Abissínia,
6. Els porucs i els inquietes: el Cagat (Joaquim de Cagat), Banderetes.
7. Els vagues: el Sapo, Olis pesats.
8. El sexe: el Bollero, el Buitre, el Calent.

9. Els emboirats: Boira.
10. El xerraire: Manilla, Trapalà, Matrac
11. Els tossuts: Nelo Cabota, Marrà
12. Altres característiques del caràcter: Antotjo (d'antuig, antojo en castellà han fet antotjo), el Llorón, el Sucrenyo.

5.1.6 .La indumentària i altres complements

La tia Pedaçà, l'Esgarrat, Maria les Ulleretes.

5.1.7. Circumstàncies de naixença i parentiu

Les Bessones.

5.2. MALNOMS PROCEDENTS DE TOPÒNIMS

5.2.1. Persones que van vindre d'altres poblacions

Albal, l'Artanenca, l'Eslidero, els Malaguenyos, la Manya, Morella, Murcianos (hem de dir que són d'Almeria, però al poble tot allò que estiga més enllà d'Alacant tant els fa que siga Almeria com Múrcia), la Nulera, els de Pego, la Segorbina, Vilavilleros, Vinalesera, la Xilena, la Xurra, les Xurretes, Daniel el Xurro.

5.2.2. Persones que vingueren d'altres llocs

La Hortolana, La Polsera (vivia a la partida de la Pols).

5.2.3. Renoms procedents de finques o altres propietats

Els Cantons, Capote (cognom del propietari de la finca, però es diu Capote a tots aquells que han treballat allà, com a curiositat dir que Federico Trillo és Capote), la Catret, la Florentina, Amparo la de la Mina, la Molinera (vivia al Molí de la Sèquia), .Molvedrina, la Palmera, els del Pi, les Portes Negres, Salva el del Pou, Pilar la Regenta, Riuro, Salamanquina, Ca el Tancat, Miquel de la Volta, Ximo Lila (Lila és el nom de la finca).

5.3. MALNOMS PROCEDENTS DE NOMS I COGNOMS

5.3.1. De noms

Bartolet, Bernardos, Borrasetes (de Borràs), Camilo, Cassimiros, Cassimires, Cirilos, Pasqual de Colàs, Gasparet, Gilda, Gostino el Baba, Pasqual de Jimiete, Leondino, Lliberato, la Pereta (la filla de Pere), Perico, la Perica (la filla de Perico), el Pifaino, Poldo, Meritos (del nom Emérito), els Nelos, Silverio, Ximo-Lluïsa.

5.3.2. De cognoms

Arrufats, Bordetes (de Bord), Borillos, Colet, el Negre Nadal (dos cognoms), Pau de Llançola, Llop, el Petit, les Petites, el Parris (de Parreño), Mansergas (Monsergas), Manils, la Manzana, la Mirona, Nadal, la Nadala, Torratra (de Torrat), Ventura, Ramonet de Vinyes.

5.4. MALNOMS QUE IDENTIFIQUEN LES PERSONES AMB VEGETALS O ANIMALS.

5.4.1. Comparacions amb plantes i vegetals

Les Guixes, la Llimes, el Sanguí, la Sanguina, el Tomaco

5.4.2. Comparacions amb animals

Les Cavalletes, Colom, la Coloma, els Conillos, el Guito (mal geni), la Lorita, el Oso, les Pates, el Poll, Pasqual el Tigre, Matxos, Mixa, Mosca, Moscarda, la Rabosseta.

5.5. MALNOMS ONOMATOPEICS

5.5.1. D'animals

Nyeu

5.6. MALNOMS DERIVATS D'OBJECTES INANIMATS

5.6.1. Instruments musicals

Guitarrilla, Trompeta, el Pito.

5.6.2. Varis

Atobó, el Bomba, Calaixons, el Perolet, les Perxes, Punxó, Tubo-escape.

6. MALNOMS DE SIGNIFICAT DESCONEGUT

No hem pogut averiguar quin és el significat d'aquests malnoms ja que desconeixem els orígens. Potser algú els conega i no té cap interès a explicar-los.

La Basques, Calaixons, el Calo, Catatxan, la Garbanza, Llesquetes, Perigalla, el Petilo, Agustí de Pota, Quixal, el Salao, el Salat, el Sangre, Maria la Sisena, Batiste Son, el Sopo (sabem que a sa mare li deien la Sopa, però no sabem per què), Mantecao, Miquel de Mino, Tirora, Torruto, Pilar la Verana, Verano, Xampanto, la Xaranga.

7. CURIOSITATS

El /la Garbanzo/a, sembla que ve de la garba, i després com un joc es va fer un derivat perquè es corresponia amb la paraula castellana.

Llesquetes té una cançoneta pel seu malnom en castellà "Tajaditas", però no ens desvela l'origen.

En els anuncis publicitaris del Llibret de Festes del poble, continua utilitzant-se els malnoms perquè la gent pugui reconèixer qui és l'anunciant.

8. CONCLUSIONS

El sistema de malnoms “cabilenys” (així s’anomenaven els habitants de Les Alqueries fent referència a les càbiles, orgullosos del seu origen àrab) no ha perdut vigència. El veïnat continua coneixent-se pels malnoms. Uns s’hereten, altres són nous: el Gamba, el Sèpia, el Muertes...Firmes comercials, fins i tot, continuen emprant-los. És veritat que Les Alqueries no és encara un poble-dormitori i l’activitat agrícola manté un elevat nombre de treballadors al poble. Evidentment un poble que no tinga un contacte diari entre el veïnat perdrà la comunicació, perdrà el sentit de comunitat i els malnoms. A nosaltres, per ara, la sort ens acompanya.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOVER-MOLL, F. de B.: *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, 10 volums.
- COROMINES, J.: *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*.
- FABRA, P. : *Diccionari General de la Llengua Catalana*
- CASTAÑO, J.: *Una classificació dels malnoms il·licitans*. Rev. “La Rella”, núm. 2, Baix Vinalopó, 1984.
- MOREAU-REY, E.: *Renoms, motius, malnoms i noms de casa*. Col·lecció Llengua Viva.
- MOREAU-REY, E.: *Toponímia urbana i onomàstica vària*, Palma de Mallorca (Raixa), 1974

COL·LABORACIONS

Alberto El Cabo
El Gamberro
El Cabet
Amparo la de la Mina
Cuvento
Pepe El Civil
Lola La Garbanza
La Valencianeta
Carregui.
Ramón el Murciano
Blay de perico
Matrac
El Senyoret

Les Alqueries, abril 1997